

Суботін Д.В.

*Національний університет «Одеська юридична академія»,
здобувач кафедри кримінального процесу*

ПРИНЦИП ІСТОРИЗМУ В ДОСЛІДЖЕННІ СИСТЕМИ КРИМІНАЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА УКРАЇНИ

Кримінально-процесуальне законодавство знаходиться на вирішальному етапі реформування, розпочатого ще в 1989 році прийняттям союзних Основ кримінального судочинства (Закон ССРСР «Об утверждении Основ уголовного судопроизводства Союза ССР и союзных республик» от 25.12.1989 г.) та продовженого в 1992 році Концепцією судово-правової реформи в Україні (Постанова Верховної Ради України «Про Концепцію судово-правової реформи в Україні» від 28.04.1992 р. № 2296-XII // Відомості Верховної Ради України. - 1992. - № 30. - Ст. 426). За часи незалежності проведена досить суттєва реформа стадій з перегляду судових рішень (впроваджено апеляційний перегляд, перегляд Верховним Судом України тощо, виокремлено провадження за нововиявлені-ми обставинами).

З метою підготовки узгоджених пропозицій щодо реформування кримінального судочинства, належного гарантування додержання конституційних прав громадян та впровадження загальновизнаних міжнародних демократичних стандартів у цій сфері, забезпечення виконання зобов'язань України перед Радою Європи, Робочою групою з питань реформування кримінального судочинства, утвореною Президентом України (Указ Президента України «Про Робочу групу з питань реформування кримінального судочинства» від 17.08.2010 № 820/2010 // Офіційний вісник Президента України: офіційне видання. - 2010. - № 25, від 04.09.2010. - С. 6), було підготовлено проект Кримінально-процесуального кодексу України, що наразі рекомендовано до другого і остаточного читання у Верховній Раді України (Проект Кримінально-процесуального кодексу України, реєстраційний номер 9700 від 13.01.2012 р. [Електронний ресурс]. - Режим доступу: www.rada.gov.ua).

Вказаним проектом КПК пропонується переглянути систему кримінального судочинства України, зокрема у частині реформування досудового провадження шляхом вилучення стадії дослідчої перевірки (сьогодні - стадії порушення кримінальної справи) та зміни процесуальної форми дізнання (яка набуває властивість самостійності досудового провадження). Уточнюється також судове провадження шляхом запровадження суду присяжних у досить оригінальній формі - за континентальною моделлю суду присяжних, але з незначним представництвом представників народу у порівнянні з кількістю професійних суддів у складу цього суду.

У зв'язку з цим доречним уявляється питання, як укладається у загальну історію розвитку системи кримінального судочинства України запропоновані новели, що потребує застосування в наукових дослідженнях принципу історизму. Феномен історизму - це стиль мислення, стрижень пізнавальної активності людей (Завальнюк В.В. Принцип і метод історизму в загальній теорії держави та права: динамізм і перспективи розвитку // Актуальні проблеми держави і права : Збірник наук. праць. - Одеса: Юрид. літ-ра, 2001. - Вип. 12. - С. 314). Історизм дозволяє враховувати і зворотній напрям пізнавальної наукової думки (Сурілов, О.В. Теорія держави і права : Учбовий посібник / О.В. Сурілов. — О. : Астропринт, 1998. —

С. 18).

Питанням історії кримінального судочинства у вітчизняній науці кримінально-процесуального права приділялася досить обмежена увага. В дореволюційні часи до нього у своїх працях зверталися І.Я. Фойницький, Н. Гартунг. В радянські часи професором М.О. Чельцовим-Бебутовим було підготовлено ґрунтовний Курс кримінально- процесуального права у вигляді нарисів по історії суду і кримінального процесу в рабовласницьких, феодальних і буржуазних державах (Чельцов-Бебутов М.А. Курс уголовно-процессуального права : Очерки по истории суда и уголовного процесса в рабовладельческих, феодальных и буржуазных государствах / М.А. Чельцов-Бебутов. — СПб.: Равена; СПб.: Альфа, 1995. — 839 с.). В період незалежності у вітчизняній процесуальній науці спеціальні дослідження з історії кримінального процесу не проводилися, викладалися в рамках наукових досліджень з загальної історії держави і права, окремі питання було досліджено у докторській дисертації В.Т. Маляренка (Маляренко В.Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів: теорія, історія і практика: Автореф. дис... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / В.Т. Маляренко; Нац. юрид. акад. України ім. Я.Мудрого. - Х., 2005. - 35 с.). В той же час в Російській Федерації вказані питання були предметом докторських дисертаційних досліджень Ю.О. Фролова, Т.Ю. Амплесової, що дозволяє зробити висновок про те, що історія кримінального процесу України та його система потребує окремого вивчення. На це вказує і науковий інтерес, що проявляється іноземними вченими (Jones M., Johnstone P. History of Criminal Justice, Fifth Edition. Anderson, 2011).

Аналіз наукової літератури, присвяченої історії кримінального процесу, історичних нормативних пам'яток, дозволяє зробити такі висновки. Слід погодитися з Ю.О. Фроловим про те, що «процес розвитку системи кримінального судочинства можна представити як закономірну зміну її цільового призначення, що визначає, в свою чергу, структурно-функціональні перетворення», при цьому вплив на вказаний процес мають зовнішні (потреби суспільства) і внутрішні чинники (діалектичні суперечності, протиріччя системи кримінального судочинства, зокрема, між підсистемами обвинувачення та захисту) (Фролов Ю.А. Система уголовного судопроизводства: история и современные тенденции развития : дисс... д-ра юрид. наук : 12.00.09 / Фролов Юрий Александрович; [Место защиты: Ростовский юридический институт МВД РФ].- Ростов-на-Дону, 2006.370 с. - С. 265-267). Розвиток системи кримінального процесу в Україні пов'язаний зі становленням Староруської державності, а потім паралельним розвитком у межах руських удільних князівств, Великого князівства Литовського, Московського князівства; Російської та Австро-Угорської імперії, радянський та сучасний (незалежності) період. Період Староруської державності (Київської Русі) - X-XII століття - пов'язаний з оформленням письмової нормативної регламентації процесу (від звичаю до Руської правди) і переходом від обвинувального до інквізиційного процесу, що дозволяє зробити висновок, що змішана форма вітчизняного процесу бере витоки з Стародавньої Русі. Інквізиційна переважала до середини XIX століття, коли з прийняттям Статуту кримінального судочинства була прикінцево закріплена змішана система (інквізиційно-змагальна) вітчизняного кримінального судочинства, від якої відмовлятися немає підстав.